

Pregledni naučni rad

Primljeno 11. 7. 2021, prihvaćeno za objavljivanje 17. 8. 2021.

Prof. dr. sc. Nusreta Kepeš

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću
nusretakepes@yahoo.com

KORELACIONA ANALIZA UTJECAJA EKRANIZACIJE NA RAZVOJ DJECE RANOG UZRASTA

Sažetak

Zdrav emocionalni i socijalni razvoj u djetinjstvu je važan prediktor za budući akademski uspjeh pojedinca. Nažalost, više od 20 % djece ima razvojnih problema koji se javljaju kao posljedica ekranizacije. Ovo istraživanje ispituje potencijalne rizike ekranizacije kod djece koji se reflektuju na dječiji govor, emocije i socijalno kompetentno ponašanje. Uzorak je sačinjavao N= 691 djece uzrasta od 3 -7 godina. U radu smo koristili empirijsko–neeksperimentalni metod i tehniku anketiranja primjenjujući polustrukturirani upitnik za ovo istraživanje. Dokazi o povezanosti ekranizacije i poremećaja pažnje, govora i negativnih socioemocionalnih reakcija su statistički značajni samo kada je izloženost bila izuzetno visoka tj. više od 3 sata dnevno.

Ključne riječi: crtani filmovi, digitalni mediji, ekranizacija, video igrice, medijski sadržaj.

UVOD

Sa razvojem civilizacije i tehničko-tehnološkim napretkom dolazi i do širenja masovnih elektronskih medija čiji su korisnici i djeca. Smart telefoni i mali ekrani podržani internetom i kablovskim kanalima omogućavaju gledanje dječjih programa uglavnom na stranom jeziku, tako da mediji sve češće postaju zamjena za maternji jezik i roditeljsku brigu. Roditelji nisu svjesni negativnog utjecaja masovnih medija koji mogu imati na njihovu djecu. Prema teoriji o socijalnom učenju, za čiji je razvoj najzaslužniji Albert Bandura, promatranje nasilnih sadržaja u medijima može potaknuti osobu „na imitaciju, oslabljujući pritom

prethodno zauzete društvene stavove zabrane takvih ponašanja.“ (Valković, 2010:81)

Ako se radi o djetetu uzrasta od 1-3 godine, pretjerana izloženost ekranizaciji se pokazala kao visoko rizični faktor naročito u domenu razvoja govora. On za posljedicu može imati neprogovaranje, kasno progovaranje, selektivno slušanje i osiromašen rječnik. Ovaj period je upravo ključan jer u njemu dolazi do najintenzivnijeg razvoja govora. Ako se ima u vidu da proces socijalizacije počinje u doba djetinjstva i rane mladosti tj. periodu kada se pojedinac oblikuje kao osoba i kada na njegovu "modifikaciju utječe niz raznih svojstava medija (pametni telefoni, digitalne televizije, internet) postaje stanovit način regulisanja porodičnog života. (Zvonarević, 1989) Naime, komuniciranje, okupljanje, druženje u krugu porodice je svedeno na jednu vrstu parasocijalne komunikacije (Todorović, 2004). Dok su djeca u kontaktu sa medijima, njihovo kretanje je svedeno na minimalnu mjeru. Poznato je da na razvoj mozga veliki utjecaj imaju sinapse za koje je potrebno kretanje, a ne pasivno gledanje u monitor. Dječji mozak u ranoj dobi nije dovoljno razvijen da bi mogao obraditi enormnu količinu vizualnih i slušnih informacija koju odašilju naizmjenične slike i zvukove. Sve to u djetetu izazivaju višak podražaja koje dijete nije u stanju "probaviti", djeca postaju previše uzbuđena, nemirna, iritirana. „Mozak se u najvećoj mjeri razvija do pete godine života, 70 posto sinapsi se do tada uspostavlja, a do sedme godine 90 posto . Da su mediji prisutni ne samo u domaćinstvima nego i u vrtićima, igraonicama, javnim mjestima dokazuju brojna istraživanja. “ (Mušanović, 2004) Niz je faktora koji utječu na to hoće li poruka koju dijete prima putem medija, imati pozitivan ili negativan utjecaj na razvoj njegove ličnosti. Svako dijete je individua za sebe kako u rastu i razvoju, tako i u sposobnosti za učenje. Ako se to ima u vidu, roditelji i vrtići imaju ključnu ulogu u odgojnom djelovanju. „Pitanje utjecaja medija na djecu može u značajnoj mjeri svesti na pitanje medijske pismenosti poučavatelja djece u porodici, vrtiću ili školi“ (Zgrabljčić Rotar, 2005). Postoje teme i sadržaji koje se djeci ne mogu riječima objasniti. Mediji imaju ključnu ulogu upravo u tome jer omogućavaju da djeca vide, dožive i saznaju nešto što niko nikad riječima nije mogao da im iskaže. Matić (1986) ističe neke od tih sadržaja kao što su: rad srca i krvotoka, zvuk i svjetlost, rad

vulkana, morske dubine i život u njoj, daleki i nepoznati krajevi i svijet u njima itd.

Istraživanja o posljedicama ekranizacije i utjecaju medija na djecu

Znanstvenici već duže vremena upozoravaju javnost o mogućim dubljim i trajnim posljedicama kojima su djeca izložena tokom dugotrajnog vremena gledanja crtanih filmova, igranja igrice i korištenja interneta (Ilišin, 2003, Zgrabljčić, 2005, Gerbner i sur., 1980, 1981, Duch H, Fisher EM 2013.) Mnogi od njih skreću pažnju na socijalne poremećaje koji se manifestuju nedostatkom komunikacije između roditelja i djece, (Ljubešić, 1996.,) dok drugi ističu da mediji utječu na dječije ponašanje u kopiranju agresivnih scena. (Josephson, 1995.) Na temelju evropskih istraživanja i nekih skromnijih u regiji, utvrđeno je da su djeca ispred malih ekrana u prosjeku 75 minuta dnevno. Npr, u Njemačkog je to cc 60 minuta (Mikić, 2002). Na internetu djeca koriste uglavnom programe za igrice, i to najčešće akcijske (Mikić i Rukavina, 2006). Jedno od brojnih istraživanja koje je provedeno u Ujedinjenom Kraljevstvu pokazalo je da je 39 % takvih programa sadrži nasilne sadržaje uključujući 4.000 nasilnih djela s pucnjavom ili drugim oblicima fizičkih napada (Gunter i Harrison, 1997., prema Erwin, Morton, 2008: 105).

METOD

Empirijsko–neeksperimentalni (survey) metoda je korišten za standardno istraživanje na terenu na slučajnom uzorku pomoću instrumenata odabranih za potrebe ovog istraživanja. Koristili smo tehnike skaliranja i anketiranja sa roditeljima.

Zadaci i hipoteze

Analizom problemske situacije u ovom istraživanju postavili smo jednu glavnu hipotezu i tri podhipoteze:

H Glavnom hipotezom je pretpostavljeno da postoji statistički značajna povezanost dugotrajne ekranizacije i poremećaja u govornom, emocionalnom, socijalnom i kognitivnom razvoju djeteta.

H1 Podhipoteza: djeca koja više od jednog sata provode vrijeme ispred elektronskih medija ispoljavaju jake emocije i agresivno ponašanje.

H2 Podhipoteza: djeca koja su više izložena ekranizaciji, ispoljavaju poteškoće u snu, pokazuju znakove razdražljivosti i nervoze.

H3 podhipoteza: djeca koja su dugotrajno izložena medijima, više od godinu dana, imaju poteškoće u govornom razvoju.

Navedene hipoteze i podhipoteze smo zasnovali na rezultatima prethodnih istraživanja, ali i praktičnih iskustava odgajatelja u vrtićima koji imaju višegodišnje iskustvo. Postoji vjerovatnost da djeca kod obrazovanijih roditelja manje koriste medije. Također, pretpostavka je da su djeca zaposlenih roditelja više izložena ekranizaciji.

Uzorak

Ispitan je uzorak od ukupno 691 ispitanika od čega je 340 muškog i 351 ženskog spola u dobi od 3 -7 godina. Istraživanje je provedeno sa 29,2 % djece koja su pohađala vrtiće i 60,2 % koja nisu pohađala vrtiće. Ispitanici su sa području Zeničko - dobojskog i Unsko - sanskog kantona. Dodatno su rađeni dubinski intervjui s 9 majki čija su djeca bila izložena ekranizaciji više od 3 sata dnevno. Riječ je o roditeljima iz gradskih sredina. U pogledu obrazovne strukture, 62% majki je imalo srednju stručnu spremu, a 22.8 % visoku. Što se tiče očeva 63,7 % je bilo srednje stručne spreme, a 21,6 % visoke stručne spreme. Ukupno 80,2 % djece je iz potpunih porodica, dok je 12,8 % djece iz nepotpunih porodica. Čak 71,9 % porodica ima stalno zaposlenje, a 21,4 povemeno radi.

Mjerni instrumenti

U procesu prikupljanja podataka korišten je polustrukturirani upitnik koji je sastavljen iz 33 varijable. Šest nezavisnih varijabli se odnosilo na demografsku strukturu a ostale su nezavisne i usmjerene ka istraživačkim pitanjima. U sklopu programskog paketa SPSS 25, rađena je obrada podatka i korištene statističke metode prilikom analize t-testa, Anova testa, koeficijenta korelacije, Hi kvadrat testa itd.

REZULTATI

Analizom prikupljenih podataka od 49,1 % ispitanika, svako drugo dijete je svakodnevno izloženo jedan cijeli sat ekranizaciji, bilo da se radi o malim ekranima, mobitelima ili korištenju interneta. Ovaj prosječni period izloženosti ekranizaciji predstavlja veći dio dječije pozornosti i količine vremena koje dijete potroši u odnosu na bilo koje druge aktivnosti kojom su djeca okupirana. To dovoljno dokazuje da dijete nema vremena za kritičko rasuđivanje, nego slijepo slijedi sve ono što mu je ponuđeno u medijima.

Tabela 1.

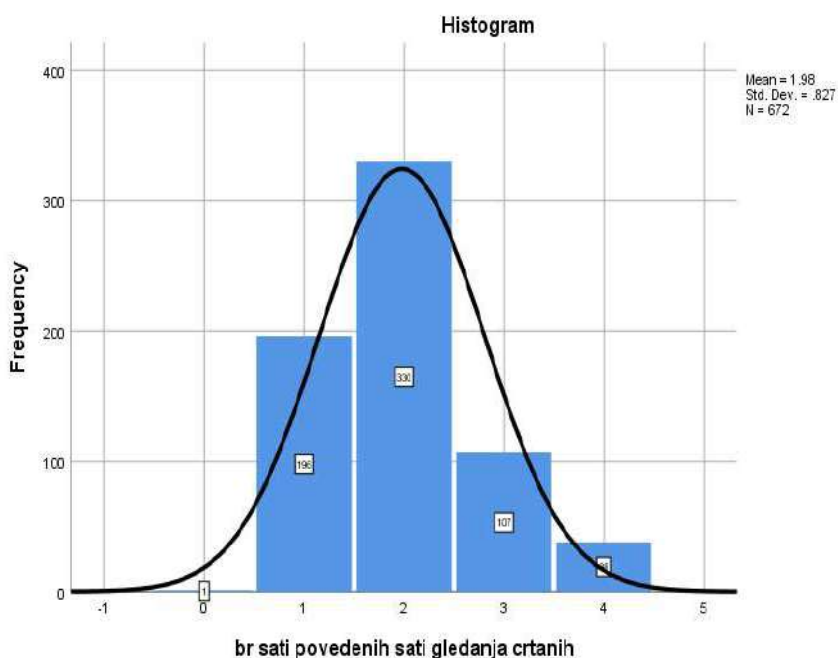
Kolmogorov-Smirnov test normalnosti u pogledu broja sati korištenja medija

		Tests of Normality					
		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
broj sati provedenih sati gledanja crtanih	0	.241	8	.193	.930	8	.512
	najviše pola sata	.288	282	.000	.765	282	.000
	sat vremena	.290	115	.000	.831	115	.000
	dva do tri sata	.212	29	.002	.853	29	.001
	tri sata i više	.347	8	.005	.676	8	.001
a. Lilliefors Significance Correction							

Kada posmatramo zavisinu varijablu, broj sati provedenih u gledanju crtanih filmova, vidimo da se predviđena vrijednost kreće od 0,30 minuta do 3 i više sati. Aritmetička sredina je 1,96 i njeno odstupanje nije veliko u odnosu na normalnu raspodjelu. Stoga možemo zaključiti da izloženost djece ekranizaciji nije veće od jednog sata dnevno. Bez obzira na navedni rezultat, roditelji treba da obrate pažnju kako ne bi došlo do izmicanja kontrole u pogledu zadržavanja ispred elektronskih medija.

Zabrinjava podatak da je 135 ispitanika (21%) izloženo ekranizaciji svaki dan više od tri sata dnevno. Provodeći toliko vremena u kontaktu sa medijima, djeca postaju vrsni majstori u tehnici, spretno barataju otključavanju laptopa i mobitela, znaju se konektovati na internet, pa čak većina zna da pronade omiljene

stranice za vrlo kratko vrijeme. Mnogi pedagozi upozoravaju na štetnost medija koji ističu sljedeće:

Grafikon 1. *Broj sati provedenih ispred malih ekrana*

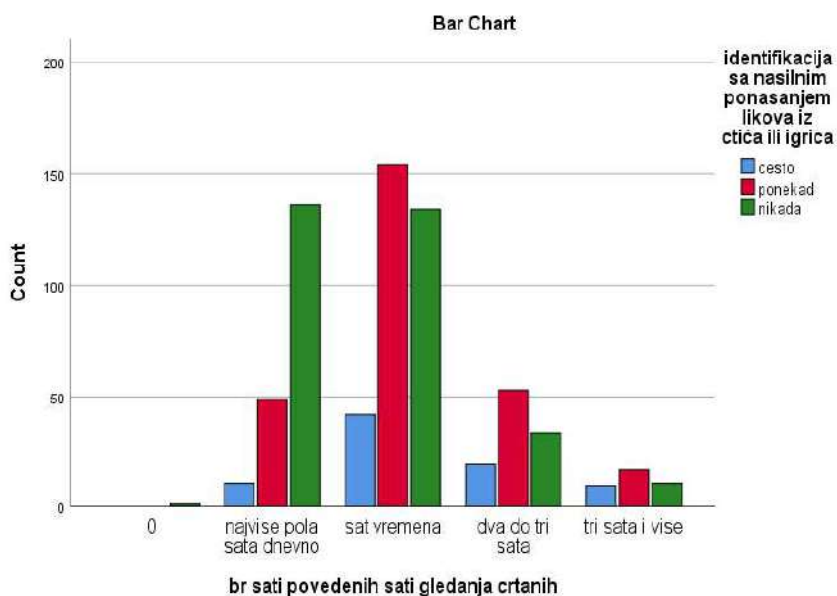
“Zbog brojnih neprimjerenih i štenih sadržaja na Youtubeu, kao i drugim online platformama, djecu nikada ne treba ostavljati uz online sadržaj, odnosno uz ekran bez nadzora. Samo nekoliko klikova dijeli dijete od nasilnih, vulgarnih i potencijalno štetnih klipova.” (Hrnjić i Čičkušić, 2020)

Utjecaj ekranizacije na neprimjerene oblike ponašanja

Za testiranje prve podhipoteze koristili smo test hi-kvadrat povezanosti kako bismo izmjerili snagu odnosa između neprimjerenih oblika ponašanja djece i učestalosti izloženosti medijima. Prema dobivenim podacima vidimo da su nervoza i ljutnja izražene u većoj mjeri kod djece, a dobiveni podaci su pokazali su da je rezultat značajan na razini pouzdanosti od 5% jer je $p < 0,05$. Intenzitet korištenja medija i medijski sadržaji koje djeca preferiraju, pokazatelji su potencijalnog utjecaja masovnih medija na djecu. Utvrdili smo da postoji negativna korelacija niskog intenziteta između socioemocionalnih zastoja i problema u

ponašanju sa korištenjem medija ($r = -0,295$, $p < 0,001$), kao i povezanosti bijesa i ekranizacije ($r = -0,210$, $p < 0,001$). Povezanost između fizičkog nasilja i ekranizacije je statistički značajna na nivou od $p < 0,001$ ($r = -0,272$). Srednji nivo korelacije je zabilježen u povezanosti identifikacije sa likovima iz medija i sljedećim varijablama: burne reakcije kada se mediji zabrane ($r = ,313$), znakovima umora ($r = 0,326$), prisutnost bijesa ($r = 0,309$), ljutnja i razdražljivost ($r = 0,329$), fizičko nasilje ($r = 0,411$), loša koncentracija ($r = 0,423$). Jako visoku korelaciju smo zabilježili u povezanosti varijable umora i prisutnosti bijesa ($r = 0,572$), prijetnje i uništavanje stvari ($r = 0,558$).

Ukoliko su sadržaji koji djeca gledaju nasilnog karaktera, dijete ima imitativni poriv da se poistovjeti sa likovima iz crtića. On silno želi ponoviti scene zbog kojih se nasmijao – pa se kroz imitaciju likova prisjeća tog smjeha. Nažalost njegov um pogrešno počinje nagovarati dijete da udara svog druga ili samog sebe i na taj način počinje da demonstrira silu. Dijete koje je dugoročno izloženo pretjeranim scenama nasilja, postepeno programira svoje ponašanje u nasilne reakcije, kako u poznatoj sredini tako i u sličnim situacijama ako se nađe u nepoznatom okruženju.

Grafikon 2. Broj sati provedenih gledanjem crtanih filmova

Crtani filmovi i igranje igrice u kojima postoje izvjesna radnja u svakom slučaju imaju određene utjecaje na dječije ponašanje, naročito ako su mlađa djeca u pitanju uzrasta od 2,5-3 godine. Osobine likova često sebi prisvajaju kao i radnje. U kojoj mjeri će ekranizacija utjecati na prihvatljivo ponašanje, zavisi od toga da li likovi iz medija manifestuju „pozitivne“ ili „negativne“ obrasce ponašanja. U cilju utvrđivanja povezanosti ekranizacije i varijable oponašanja filmskih junaka sa agresivnim i autoagresivnim ponašanjem djece, korišten je test hi-kvadrat. Dobiveni podaci su pokazali da je rezultat značajan na razini pouzdanosti od 5% jer je $p < 0,05$.

Vrijednosti koeficijenata korelacije (prikazan u Tab. br. 2) ukazuju na postojanje povezanosti odstupajućih navika ponašanja djece (bijes, fizičko i tiho nasilje, izazivanje djece, ljutnje itd.) sa provedenim vremenom ispred malih ekrana u rasponu od niske do umjerene povezanosti (najniža $r = .10$, a najviša $r = .48$).

Tabela 2.

Vrijednost koeficijenta korelacije ekranizacije i neprimjerenih oblika ponašanja

Correlations - Pearson						
	1	2	3	4	5	6
1. ekranizacija	1	-.153**	-.210**	-.256**	-.125**	-0.027
2. ljutnja	-.153**	1	.483**	.248**	.189**	0.073
3. bijes	-.210**	.483**	1	.219**	.200**	0.038
4. fizičko nasilje	-.256**	.248**	.219**	1	.100**	0.059
5. autoagresija	-.125**	.189**	.200**	.100**	1	.272**
6. tiho nasilje	-0.027	0.073	0.038	0.059	.272**	1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Od svih neprimjerenih oblika ponašanja, najveća povezanost je utvrđena između ljutnje i bijesa ($r = .483$), fizičkog nasilja i većeg broja sati gledanja crtanih filmova. ($r = .256$). Isti smjer, ali nešto niži stupanj povezanosti je utvrđen i za autoagresivne ispade ($r = .125$). Koeficijent korelacije prediktora je 0,308, što nam govori da je njihova veza srednje jaka. Koeficijent determinacije iznosi

0,095 i on predstavlja kvadratno odstupanje koeficijenta korelacije i pokazuje da je ovim istraživanjem objašnjeno 43 % varijabli. Za ostalih 57 % utječu nama nepoznati faktori. Procjena značajnosti regresionih modela izvršena je putem F omjera. Dobivene regresione funkcije statistički značajno doprinose u objašnjavanju regresionih prediktorskih varijabli ($F=11,437$, $p<.01$)

U cilju prevazilaženja ovog problema, roditelji i odgajatelji treba zajedeno sa djecom pratiti sadržaj crtanog filma i o njemu razgovarati. “Priče su moćno komunikacijsko sredstvo jer slušateljima omogućuju stvaranje poveznica između onoga što je rečeno i njihovih vlastitih iskustava — to pomaže u stvaranju značenja i potiče na djelovanje.” (Bonner, Chartier i Lapointe 2006.) Postoji više pristupa u rješavanju ovog problema. „Restriktivni, zabrana gledanja tv sadržaja i uvođenje vremenskog perioda kada djeca mogu gledati televiziju. Evaluativni, razgovor za djecom o onome šta su gledali, da bi djeca shvatila moralne poruke. Nefokusirani, kada roditelji gledaju isti programski sadržaj i razgovaraju o njemu.“ (Desmond, 1985 i dugi)

Utjecaj ekranizacije na kvalitet sna i koncentraciju

Povećana izloženost medijima bilo da se radi o TV-u, mobitelu, monitoru u prostoru gdje dijete spava ima određene posljedice na kavalitet sna. Gotovo sve naučne studije potvrđuju da nasilje na televiziji može imali kratkoročan i dugoročan učinak na gledatelja. (Plemčić, 1982) Jedan od primjera je svakako izloženost djece sadržaju koji je nerazumljiv i koji izaziva strah od protagonista u medijima. Takvi sadržaji se dugo zadržavaju u dječijoj podsvjesti, jer im se ne mogu oduprijeti, ne mogu ih razumjeti. To se manifestuje noćnim morama, mjesečarenjem ili buđenjem u toku noći. U ovom istraživanju nastojali smo da ispitamo da li ekranizacija utječe na kvalitet sna i koncentraciju djece. Rezultati pokazuju da postoji negativna korelacija srednjeg intenziteta između poremećaja sna i ekranizacije ($r = -0,397$, $p < 0,001$).

Na osnovu podataka o broju sati koja djeca provedu gledajući crtiće, regresioni model za procjenu odstupajućih obrazaca ponašanja u pogledu buđenja noću, teških snova, znakova umora izdvojene su sve tri statistički značajne regresione funkcije. U

percepciji odstupajućeg ponašanja moguće je predvidjeti oko 47% ($R^2 = .47$) varijante odstupajućih obrzaca u ponašanju. Scene i zvukovi na televiziji stimulišu dječiji mozak izlažući ih stvarima koje možda odraslima nisu strašne, ali za djecu mogu biti zastrašujuće.

„Bilo je situacija kada sam davala mobitel djevojčici rano u jutro prije odlaska u vrtić, to su bile scene, jednostavno dijete neće u vrtić. Ako joj dam mobitel u večernjim satima, dijete jednostavno poludi, ne mogu je prepoznati. Bude jako agresivna, ljuta, histerična i ima izljeve bijesa. Vremenom sam počela da joj dajem da gleda crtiće tokom jela, ali se to jelo oduži satima, dijete zalogaj drži po nekoliko minuta i nikada završiti sa obrokom. To mi je bilo dovoljno da uvidim da mobiteli negativno utiču na moje dijete.“ (Majka djevojčice od 5,5 godina)

Utjecaj ekranizacije na razvoj govora i komunikacijskih vještina

Dijete sa tri godine trebalo bi da ima fond od oko 1.000 riječi, razvijenu rečenicu i oko 70 odsto izgovorenih glasova. Nažalost, rječnik većine djece tog uzrasta izostaje. Naša treća podhipoteza pretpostavlja da je razlog navedenog problema ekranizacija. Za njeno testiranje korišten je hi-kvadrat test udruživanja. Studija je dala značajan rezultat pri $p < 0,05$, pa smo mogli doći do zaključka da je zastoj i poremećaj u govoru i komunikaciji povezan sa količinom izloženosti ekranizaciji. Istraživanje je pokazalo veoma nisku pozitivnu korelaciju poremećaja govora sa sljedećim varijablama koje se kreću u istom smjeru: identifikacije sa likovima iz medija ($r = 0,214$), burne reakcije kada se oduzmu mediji ($r = 0,180$), nedruštveni oblici ponašanja ($r = 0,127$), znakovi umora, razdražljivosti, bijeg ($r = 0,226$), bijes ($r = 0,128$), fizičko nasilje ($r = 0,213$) i slabe koncentracije ($r = 0,249$).

U slučaju izostavljenog govora, potrebna je aktivna komunikacija s djecom i razvoj kvalitetnog slušanja. Preporučuje se pričanje s djetetom bez pritiska da nešto kaže. Može se poticati na način da simuliramo nerazumijevanje djetetovog govora a sve u namjeri da ono ponovi jasno i tačno riječ ili rečenicu. Logopedi savjetuju da se što više razgovara s djecom sa izravnim pogledom, te da svoje radnje opisuju riječima. Naglašavaju važnost maternjeg

jezika, tj. da se on prvo dobro usavrši pa tek da dijete uči drugi jezik. Predugo sjedenje pred monitorom i televizorom, može da prouzrokuje problem sa dinamičkom akomodacijom oka, što se kasnije odražava na nemogućnost dužeg čitanja kada dijete krene u školu.

„Imam problem sa nekoliko djece u vrtiću, jednostavno ne razumijem šta kažu na maternjem jeziku. Ako ih ja ne razumijem, ne razumiju ih ni drugari. Žaloso je da dijete razumije engleski jezik a isto tako da ga odlično izgovara, a niko u kući ne govori engleski. Jedini način da sa tim djetetom uspostavim kontakt jeste da razgovaram na engleskom jeziku, što je opet loše za dijete jer ga ne motivišem da priča maternji jezik.“ (Odgajateljica, 10 godina radnog staža)

„Na opservaciji za upis u školu, došao mi je dječak 6 god. koji nije razumio moja pitanja. U prvom trenutku sam pomislila da se radi o djetetu sa autizmom, međutim, vrlo brzo sam shvatila da se radi o ekranizaciji, jer je pokušavano uspostaviti kontakt na engleskom jeziku. Majka dječaka je izjavila da je njihov sin izložen sadržajima na engleskom jeziku više od 4 sata dnevno, te u tome ne vidi problem. Čak što više ponosna je na njegov fluentni engleski, i nije joj važno što dječak ne razumije svoj maternji jezik.“ (Pedagogica sa dugogodišnjim iskustvom u radu)

Nije rijetkost da dođe i do zastoja u socioemocionalnom razvoju i razvoju specifičnih oblika ponašanja, kao što su pretjerana motorna aktivnost, nedostatak pažnje i socijalne interakcije.

Djevojčica ima dvije i po godine i prvo je dijete u porodici mladog bračnog para. Prema izjavi majke, već sa osam mjeseci počela je da gleda Baby tv program. Izloženost ekranu bila je i do šest sati dnevno. Do tada je djevojčica gugutala, izgovarala glasove, da bi nakon izvjesnog perioda prestala da obraća pažnju na osobe u svom okruženju. Nije reagovala na pozive iz okruženja. (Odgajateljica)

Vrijeme je odmicalo, moja djevojčica je i dalje gledala crtiće a ja sam počela primjećivati da ona slabo usvaja riječi. Napunila je skoro 16 mjeseci, a nije progovorila ni jednu riječ. Tješila sam se da je još mala, međutim, danas joj je pune dvije godine ona ne progovara.. (Majka)

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na osnovu prikupljenih podataka u istraživanju koje je urađeno na uzorku od $N= 691$ ispitanika i postavljene glavne hipoteze, utvrđeno je da 65 % djece uzrasta od 3-7 godina u prosjeku dnevno koristi do tri sata dnevno medije (TV, mobitel, video igrice, internet). Istraživanje pokazuje da postoji blaga i srednja povezanost u vremenu korištenja medija i poremećaja u socioemocionalnom i govornom razvoju predškolske djece.

Potvrđene su sve tri podhipoteze u kojima je utvrđena niska do srednje jaka povezanost ekranizacije sa neprimjerenim agresivnim oblicima ponašanja, poremećajem sna, razdražljivosti, nervoze i koncentracije.

Veoma niska i veoma blaga srednja korelacija je zabilježena između ekranizacije i poremećaja ili zastoja govora i komunikacije tako da je i treća podhipoteza potvrđena što generalno možemo zaključiti da je zastoj i poremećaj u govoru i komunikaciji povezan sa količinom izloženosti ekranizaciji.

Pošto se radilo o uzorku koji nije reprezentativan, ne možemo utvrditi da ekranizacija ostavlja duboke i trajne posljedice na djecu. Da bi došli do tih podataka potrebno je u nekom daljem istraživanju pratiti akademski uspjeh i metalno zdravlje djece koja su dugoročno izložena ekranizaciji. Prema dobivenim frekvencijama, za djecu uzrasta od 3-4 godine od svih medija, gledanje crtanih filmova je najomiljeniji hobi, dok su im mobiteli najpristupačniji i njih najčešće koriste. Prema izjavama roditelja, gledanja televizije i korištenja mobitela kao i drugih medija su pod njihovom kontrolom. Zabrana gledanja TV ili oduzimanje mobitela mogu imati suprotni odgojni učinak naspram željenoga – mogu izazvati u djetetu snažan otpor, tvrdoglavost, te postati sredstvom borbe za moć, prevlast između djeteta i roditelja. Stoga nije cilj zabraniti nego kontrolisati medije. Nabrojat ćemo neka temeljna načela kojih bi se roditelji/odgajatelji trebali pridržavati, s ciljem da se postigne zajednički dogovor i pronađe prava mjera u korištenju medija:

1. Roditelji, s djecom trebaju birati program koji će djeca gledati, te paziti da sadržaj kojim je ono izloženo ne zavlada djetetom, nego da mu ono postane sredstvo za učenje i način da stječe nova iskustva. Kao što djeci

biramo slikovnice i odjeću, tako treba da se bira i sadržaj na TV-u.

2. Neophodno je razvijati medijsku kulturu tako da se sa djecom razgovara o zanimljivim i poučnim scenama, da tumače radnje i zbivanja, da prekore ili pohvale postupke junaka crtanih filmova;
3. Prije spavanje nije poželjno da se gledaju sadržaji na medijima, preporuka je da se zamjene čitanjem priče ili slušanjem lagane muzike;
4. Kod djece do tri godine starosti treba birati crtane filmove koji sadrže jednostavne zvukove i pokrete kako bi potencijalno mogli pozitivno djelovati na razvoj djece;
5. Totalna zabrana korištenja medija nije pravi način da se dijete izolira od štetnih utjecaja.. Vrlo je važno da dijete reducira vrijeme konzumacije medija na maksimalno deset minuta, ne više od 2 puta dnevno i ne svaki dan;
6. Također, važno je da se prilagodi monitor da dijete dobro vidi sliku te da mu ne bude previše blizu, a niti predaleko kako ne bi jako naprezalo oči;
7. Službene preporuke američkog, francuskog i našeg pedijatrijskog društva u posljednjih nekoliko godina kažu da ne treba gledati nikakav ekran najmanje do navršene dvije, a idealno tri godine;
8. Ako dijete gleda pola sata crtani film, ono mora imati najmanje duplo više vremena za skakanje, trčanje i druge igre;
9. Kada je riječ o korištenju interneta, poruka roditeljima, odgajateljima je ta da se ne dozvoli djeci da njihova želja nadvlada potrebu za provjerom i odgovornost koju imaju roditelji;
10. Potrebno je pomoći djeci da razumiju šta vide, da se stave u poziciju lika kako bi se empatisala sa njim. U tom kontekstu djeci treba pomoći da primjene naučene lekcije i da iz njih izvuku pouku.
11. Koristi pravilo: ne gledati TV rano ujutro, tokom obroka, nakon odlaska na spavanje, ne kazniti dijete zabranom gledanja TV-a.

Svi negativni utjecaji televizije nisu razlog da se potpuno prestane gledati televizija, jer mediji, itekako imaju značajne

pozitivne strane. Dobro odabran crtić može biti motivacija djetetu da kontroliše svoju narav, da se primjereno ponaša ili da se sa njim razgovara na prikladan način. Osim toga kroz neke primjere edukativnih crtića, dijete se uči da pomaže ranjivim kategorijama, da bude tolerantan i kontroliše neprimjereno ponašanje. Stoga, neophodno je raditi na medijskoj pismenosti roditelja i odgajatelja u vrtićima, u smislu pravilnog kanalisanja sadržaja kroz koje bi djeca mogla da nauče kako da se zaštite od negativnih utjecaja ekranizacije.

LITERATURA

- Bonner, K., B. Chartier, & S. Lapointe. (2006). *Get real: The art and power of storytelling in workplace communities*. Canada: National Managers Community. Available on: https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fwww.managers-gestionnaires.gc.ca%2Fget_real%2Fchapter1_e.pdf
- Desmond, R. J.; Singer, J. L.; Singer, D. G.; Calam, R.; Colimore, K. (1985). Family mediation patterns and television viewing: young children's use and grasp of the medium. *Human Communication Research*, 11(4): 461–480.
- Duch H, Fisher EM, Ensari I, Harrington A. Screen time use in children under 3 years old: a systematic review of correlates. *Int J Behav Nutr Phys Act*. 2013;10:102. pmid:23967799
- Erwin, E. J. & Morton, N. (2008). Exposure to Media Violence and Young Children with and Without Disabilities: Powerful Opportunities for Family – Professional Partnerships, *Early Childhood Educ Journal*, 36: 105–112.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorelli, N. (1981). A curious journey into the scary world of Paul Hirsch. *Communication Reseach*, 8: 39–72.
- Hrnjić-Kuduzović, Z. i Čičkušić, V. (2020). *Medijski odgoj predškolaca, Priručnik za odgajatelje/odgajateljice u*

- ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja*, Tuzla: Radio Kameleon – Otvorena mreža ljudskih prava i demokratije i Asocijacija za medijsku edukaciju, demokratizaciju i istraživanja MEDIANA.
- Ilišin, V. (2003). Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima, *Medijska istraživanja*, 9 (2), 9–34.
- Josephson, W.L. (1995). *Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Ages*. Ottawa: Canadian Heritage
- Ljubešić, M. (1996). Rana komunikacija i mogućnost terapijskog djelovanja. *Defektologija*, 31(1-2), 151–157.
- Matić, R. (1986). *Metodika razvoja govora djece (do polaska u školu)*, Beograd: Nova prosveta.
- Mikić, K. (2002). Medijski odgoj u vrtiću, Zapis, Dostupno na: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=212
- Mikić, K. i Rukavina, A. (2006). *Djeca i medij*, Zapis, posebni broj, Dostupno na: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=1604
- Mušanović, E. (2004). *Utjecaji televizije na dijete*, Dostupno na: <http://www.nahla.bci>
- Plemčie, Đ. (1982). *Obrazovna djelatnost televizije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Savage, J. (2004). Does viewing violent media really cause criminal violence? A methodological review, *Aggression and Violent Behavior*, 10(1): 99–128.
- Todorović, N. (2004). *Uputstvo za upotrebu televizije*, Dostupno na: <http://www.rts.so.vu/cipa/Upulstvo.hlm>
- Valković, J. (2010). Oblici i utjecaji televizijskog nasilja, *Nova prisutnost*, VIII (1), 67-85. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/53639>
- Zgrabljic Rotar, N. (2005). *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: MediaCentar.

Review article

CORRELATION ANALYSIS OF THE IMPACT OF SCREEN MEDIA ON YOUNG CHILDREN'S DEVELOPMENT

Nusreta Kepeš, PhD

Abstract

Healthy emotional and social development in childhood is an important predictor of an individual's future academic success. Unfortunately, more than 20% of children have a developmental problem that occurs as a result of exposure to screen media. This research examines the potential risks of screen media among children, which are reflected in children's speech, emotions, and socially competent behavior. The sample consisted of N=691 children aged 3-7 years. For this research purpose we used an empirical non-experimental method and a survey technique by means of a semi-structured questionnaire. The evidence of an association between screen time, on the one hand, and attentional difficulties, speech and socio-emotional reactions, on the other, is statistically significant only when the exposure is extremely high, i.e., exceeding three hours a day.

Keywords: cartoons, digital media, screen media, video games, media content.

أ.د. نصر تاكيش – كلية التربية الإسلامية – جامعة بيهاتش

تحليل الارتباط لتأثير مشاهدة الإليكترونيات على تنمية الطفولة المبكرة

الملخص

النمو العاطفي والاجتماعي الصحي في مرحلة الطفولة هو مؤشر مهم للنجاح الأكاديمي للفرد في المستقبل. ولسوء الحظ، يعاني أكثر من 20% من الأطفال من مشاكل في النمو نتيجة لمشاهدة الشاشات الإليكترونية. يفحص هذا البحث المخاطر المحتملة للمشاهدة الشاشات الإليكترونية لدى الأطفال والتي تنعكس في كلام الأطفال ومشاعرهم وسلوكهم الصحيح اجتماعياً. تكونت العينة من $N = 691$ طفلاً تتراوح أعمارهم بين 3-7 سنوات. استخدمنا الطريقة التجريبية وغير التجريبية وتقنية المسح باستخدام استبيان شبه منظم لهذه الدراسة. إن الأدلة على وجود ارتباط بين مشاهدة الشاشات الإليكترونية ونقص الانتباه والكلام وردود الفعل الاجتماعية والعاطفية السلبية تكون ذا دلالة إحصائية فقط عندما يكون التعرض مرتفعاً للغاية، أكثر من 3 ساعات في اليوم.

الكلمات الأساسية: الرسومات الحركية، الوسائل الإليكترونية، مشاهدة الإليكترونيات، ألعاب فيديو، المحتوى الإعلامي.